

*Брухаль Р. С.,**здобувач**Університету сучасних знань*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем здійснення прокурором спеціального досудового розслідування. Автором звернено увагу на те, що, будучи новим інститутом кримінального провадження, інститут спеціального кримінального провадження в Україні потребує значних законодавчих коректив.

Актуальним є питання щодо особи захисника у спеціальному кримінальному провадженні, оскільки здебільшого підозрюваний, обвинувачений через своє становище не має можливості самостійно залучити захисника, він призначається від центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а у зв'язку зі складністю підтримання захисту в конкретному кримінальному провадженні відбувається ухилення від надання правової допомоги захисником. Зазначено, що спірним також є питання надання законодавцем слідчому судді повноваження щодо задоволення своєю ухвалою клопотання про проведення спеціального кримінального провадження чи відмови в цьому, оскільки це право слідчого судді не узгоджується з функціональним призначенням попереднього судового контролю в кримінальному провадженні. На основі розглянутих наукових праць запропоновано приймати таке рішення прокурором, який є процесуальним керівником кримінального провадження.

Визначено, що щодо спеціального кримінального провадження існують обґрунтовані підстави вважати, що підозрюваний чи обвинувачений ухиляється від кримінальної відповідальності (якщо особа понад шість місяців переходить від органів слідства та суду задля ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно якої наявні фактичні дані про те, що така особа перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції), які викладені слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором у клопотанні про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді.

На думку автора, недостатньо врегульованим видається порядок вручення процесуальних документів особі, стосовно якої здійснюється спеціальне кримінальне провадження, яка перебуває поза межами України на території іншої держави.

Зроблено висновок про те, що під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду можливі випадки, коли підозрюваний (обвинувачений) умисно переходить від органів досудового розслідування чи суду за кордоном, чим перешкоджає здійсненню правосуддя, отже, саме інститут спеціального кримінального провадження дає можливість розпочати та закінчити таке кримінальне провадження задля реалізації правових механізмів, які обумовлюють реалізацію принципу невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Ключові слова: кримінальне провадження, спеціальне досудове розслідування, прокурор, слідчі (розшукові) дії, слідчий суддя.

Постановка проблеми. Будучи новим інститутом кримінального провадження, інститут спеціального кримінального провадження в Україні потребує значних законодавчих коректив.

Зміни Кримінального процесуального кодексу України, які відбулися у грудні 2017 року, торкнулися також спеціального кримінального провадження. Введено в дію нові положення, а саме главу 24 КПК України доповнено ще однією статтею під номером 297-1 «Порядок продовження строку досудового розслідування слідчим суддею», яка вводиться в дію відповідно до пункту 4 § 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» через три місяці після набуття чинності цим Законом, не має зворотної дії в часі та застосовується до справ, щодо яких відомості про кримінальне правопорушення внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань після введення в дію цих змін. Проте статтю 297-1 глави 24-1 КПК України «Загальні положення спеціального досудового розслідування» не було скасовано.

Про це свідчить те, що інші статті, які регламентують спеціальне кримінальне провадження, залишені без змін. Зокрема, варто звернути увагу на те, що частина 3 статті 323 КПК України «Наслідки неприбуття обвинуваченого» містить посилання на статтю 297-1 КПК України, яка у зв'язку зі змінами не відповідає за змістом. Таким чином, ця прогалина потребує негайного законодавчого втручання, оскільки застосування інституту спеціального кримінального провадження видається неможливим та спірним. Виникає колізія як у правозастосовній діяльності, так і в наукових колах, у зв'язку з чим вважаємо, що статті 297-1 глави 24 КПК України має бути наданий інший порядковий номер задля уникнення не тільки порушення основоположних засад кримінального провадження, але й недопущення винесення неправосудних судових рішень.

Зазначений інститут, відповідно до КПК України 2012 року, достатньо не досліджено. Водночас інститут «заочного» провадження вивчали такі вчені, як М.Я. Вікут, А.О. Замченко, Ю.В. Навроцька, С.Я. Фурса, І.І. Черних, І.В. Уткіна.

Мета статті полягає в дослідженні проблемних питань здійснення прокурором спеціального досудового розслідування та виокремленні напрямів їх вирішення на основі аналізу наукових праць та законодавчих джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. В юридичній літературі висловлюється думка про те, що редакція частини 5 статті 139 КПК України («ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його у між-

народний розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження) має суттєві недоліки. Окремі науковці стверджують, що вказані підстави для застосування інституту спеціального кримінального провадження обмежуються лише рамками міжнародного співробітництва відповідно до приписів розділу IX КПК України, а саме оголошення особи у міжнародний розшук, отже, значно знижує ефективність застосування такого порядку кримінального провадження.

Зокрема, О.В. Маленко зазначає, що в цій нормі варто було б передбачити як одну з підстав здійснення спеціального кримінального провадження, а саме оголошення підозрюваного чи обвинуваченого в розшук відповідно до статті 281 «Розшук підозрюваного» та статті 335 «Зупинення судового провадження» КПК України [4].

Вважаємо, що з такою позицією важко погодитись, тому що правова природа міжнародного розшуку відрізняється від розшуку згідно зі статтями 281, 335 КПК України, оскільки внутрішньодержавний розшук і відповідне зупинення кримінального провадження має відмінні від спеціального провадження передумови, тобто неприбуття особи до органів досудового розслідування з невідомих причин, отже, коли не доведено, що особа ухиляється від кримінальної відповідальності, є підставою для зупинення кримінального провадження. Щодо спеціального кримінального провадження існують обґрунтовані підстави вважати, що підозрюваний чи обвинувачений ухиляється від кримінальної відповідальності (якщо особа понад шести місяців переховується від органів слідства та суду задля ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно якої наявні фактичні дані, що така особа перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції), які викладені слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором у клопотанні про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді.

Нині фактично залишаються чинними положення частини 2 статті 297-1 глави 24-1 КПК України, в якій законодавець встановив чіткий перелік кримінальних правопорушень, щодо яких може здійснюватися спеціальне кримінальне провадження. Це злочини, передбачені статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, частинами 2–5 статті 191 (у разі зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255–258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, коли відповідна процесуальна форма кримінального провадження стосується тільки окремих злочинів проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, службових злочинів.

Такий підхід видається спірним, оскільки не відповідає меті та завданням спеціального кримінального провадження, адже поза межами застосування інституту спеціального кримінального провадження залишається значна кількість кримінальних правопорушень. Вважаємо, що цей перелік варто було б розширити та додати до нього деякі кримінальні правопорушення, які посягають на життя та здоров'я особи, статеву свободу та статеву недоторканість, громадську безпеку, громадський порядок та моральність, у сфері наркотичних засобів, психотропних

речовин, їх аналогів або прекурсорів, адже, як засвідчує практика, кримінальні провадження за статтями саме цих розділів Кримінального кодексу України часто вносяться відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відомо, що однією із засад кримінального провадження є забезпечення права на захист. Також у статті 63 Конституції України зазначено, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист [1].

Відповідно до частини 1 статті 297-3 КПК України клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участю особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника. Також згідно з пунктом 8 частини 2 статті 52 КПК України обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження з моменту прийняття відповідного процесуального рішення [3].

Проаналізувавши ці положення, можемо дійти висновку про істотну суперечність між ними. Йдеться про те, що захисник має бути обов'язково залучений до винесення ухвали слідчим суддею як відповіді на клопотання про здійснення спеціального кримінального провадження. З огляду на те, що слідчий суддя наділений повноваженнями як задовольнити клопотання, так і відмовити у його задоволенні, може взагалі не існувати відповідного процесуального рішення щодо здійснення спеціального кримінального провадження. Таким чином, захисник взагалі не буде залучений до сфери конкретного кримінального провадження, якщо буде прийняте рішення про відмову у здійсненні спеціального кримінального провадження, що кореспондує порушенню права на захист, а також права на оскарження. Отже, обов'язкове залучення захисника має відбуватись під час подання слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором клопотання про проведення спеціального кримінального провадження до слідчого судді, а не з моменту винесення ухвали слідчим суддею чи судом про здійснення спеціального кримінального провадження, тому вважаємо, що необхідно ввести зміни до статті 52 КПК України.

Актуальним є питання щодо особи захисника у спеціальному кримінальному провадженні, оскільки здебільшого підозрюваний, обвинувачений через своє становище не має можливості самостійно залучити захисника, він призначається від центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а у зв'язку зі складністю підтримання захисту в конкретному кримінальному провадженні відбувається ухилення від надання правової допомоги захисником. Причини відмови від підтримання захисту різні, зокрема доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав та обов'язків адвоката, виконання договору суперечить інтересам адвоката, саме це сприяє невинуватому затягуванню кримінального процесу та порушенню низки основоположних засад.

Спірним також є питання щодо надання законодавцем слідчому судді повноваження задовольняти чи відмовляти у задоволенні своєю ухвалою клопотання про проведення спеціального кримінального провадження, оскільки це право слідчого судді не узгоджується з функціональним призначенням попереднього судового контролю у кримінальному

провадженні. Л.Д. Удалова правильно зазначає, що слідчий суддя дає згоду на тимчасове обмеження конституційних прав особи на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тощо. Видається, що прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування не передбачає обмеження конституційних прав та свобод осіб, адже воно настає в подальшому, коли під час проведення такого розслідування за ухвалою слідчого судді (постанови прокурора) відбувається вжиття заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Автор переконує, що рішення про проведення спеціального досудового розслідування повинен приймати не слідчий суддя, а прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва [6, с. 63]. Погоджуємося з вищевказаною позицією з єдиним уточненням: рішення повинен приймати прокурор, який є процесуальним керівником кримінального провадження.

Недостатньо врегульованим видається порядок вручення процесуальних документів особі, стосовно якої здійснюється спеціальне кримінальне провадження, яка перебуває поза межами України на території іншої держави. Відповідно до статті 297-5 КПК України повістки про виклик підозрюваного в разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. Друкований орган, у якому публікуються протягом наступного року повістки про виклик підозрюваного, визначається не пізніше 1 грудня поточного року в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [3]. Отже, наведені оголошення обов'язково публікуються відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про друковані засоби масової інформації загальнодержавної та місцевої сфери розповсюдження, у яких у 2018 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи» від 20 грудня 2017 року № 957-р [5]. Друкованим засобом масової інформації загальнодержавної сфери є лише газета «Урядовий кур'єр».

З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення підозрюваний вважається таким, що належним чином повідомлений. Однак занепокоєння виражається в тому, що навряд чи особа, яка перебуває за межами держави, має доступ до засобів масової інформації загальнодержавної сфери України. Єдиним суб'єктом, який може це довідатись, є захисник підозрюваного чи обвинуваченого, але захисник не заміняє самого підзахисного.

Цікавими є позиції Р.О. Корякіна та М.О. Яковенка, які вважають, що в цьому разі слід звернутися до положень статті 542 КПК України (обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження), де однією з форм міжнародної правової допомоги встановлено вручення документів.

Саме за цією процедурою можна направити підозрюваному такі документи, як ухвала слідчого судді про спеціальне досудове розслідування, повістка про виклик, пам'ятка про процесуальні права та обов'язки [2, с. 111–118]. Вказана позиція є актуальною лише тоді, коли відома країна перебування особи, є дипломатичні відносини між державами.

Після підтвердження компетентними органами виконання запиту слід вважати, що особа, стосовно якої здійснюються спеціальне досудове розслідування та судове провадження, належним чином викликана та ознайомлена зі змістом наданих їй документів. Коли місце перебування підозрюваного уповноваженими органами встановити не вдалося, доцільно звернутися з повторним запитом до компетентних органів для сприяння ними щодо подання оголошення про виклик підозрюваного в засобах масової інформації тієї держави, де він фактично перебуває, що також може бути підставою вважати його належним чином повідомленим та викликаним.

Висновки. Отже, під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду можливі випадки, коли підозрюваний (обвинувачений) умисно переховується від органів досудового розслідування чи суду за кордоном, чим перешкоджає здійсненню правосуддя, отже, саме інститут спеціального кримінального провадження дає можливість розпочати та закінчити таке кримінальне провадження задля реалізації правових механізмів, які обумовлюють реалізацію принципу невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 294к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.09.2019).
2. Корякін Р.О., Яковенко М.О. Актуальні проблеми спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 111–118.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-4651%D0%B017/print1329-93292447164> (дата звернення: 22.11.2019).
4. Маленко О.В. Правове регулювання заочного кримінального провадження за КПК України 2012 року: порівняльно-правовий аспект. URL: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo05/part_4/17.pdf (дата звернення: 22.11.2019).
5. Про друковані засоби масової інформації загальнодержавної та місцевої сфери розповсюдження, у яких у 2018 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 957-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/957-2017-%D1%80> (дата звернення: 22.11.2019).
6. Удалова Л.В. Прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2015 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 58–64.

Bruchal P. Some problems of legal regulation of attorney's special pre-trial investigation

Summary. The article is devoted to investigating the problems of prosecuting a special pre-trial investigation. The author draws attention to the fact that, as a new institute of criminal proceedings, the institute of special criminal proceedings in Ukraine requires significant legislative adjustments.

The issue of defense counsel in a special criminal proceeding is urgent, since in most cases the suspect, the accused, because of his or her position, is not able to involve the lawyer independently; criminal proceedings are evading the provision of legal assistance by counsel. It is also pointed out that the issue of granting the investigative judge the power to grant or refuse to grant a special criminal procedure request to the investigating judge is disputed, since this right of the investigating judge is not consistent with the functional purpose of preliminary judicial review in criminal proceedings. Based on the reviewed scientific papers, a decision was made to make such a decision by the prosecutor, who is the procedural head of criminal proceedings.

It is determined that there are reasonable grounds for considering a special criminal proceeding that the suspect or accused is evading criminal responsibility (if the person is

hiding from the investigative and judicial authorities for more than six months in order to evade criminal responsibility and / or in respect of which such facts are available that located outside of Ukraine, in the temporarily occupied territory of Ukraine or in the area of conducting an anti-terrorist operation), which are stated by the investigator in agreement with the prosecutor or the like kurosol in a suit on the implementation of the special pre-trial investigation to the investigating judge.

According to the author, the procedure for handing over the procedural documents to a person who is subject to special criminal proceedings outside Ukraine in the territory of another country is not regulated enough.

It is concluded that during the pre-trial investigation and the trial there are possible cases where the suspect (accused) intentionally hides from the bodies of pre-trial investigation or the court abroad, which prevents the administration of justice and therefore the institution of special criminal proceedings for criminal proceedings such criminal proceedings for the purpose of implementing legal mechanisms that lead to the realization of the principle of inevitability of liability for a criminal offense.

Key words: criminal proceedings, special pre-trial investigation, prosecutor, investigative (investigative) actions, investigating judge.